

TÜRKİYE'DE CARİ AÇIK MAKASI DARALTI LABİLİR Mİ?*

Öğr. Gör. H. Muhammet KEKEÇ^a
Dr. Öğr. Üyesi Serdar KUZU^b

Teorik İnceleme
(Theoretical Research)

*Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi*
Nisan 2018, Özel Sayı: 661-679

ÖZ

Türkiye'nin ekonomik alanda önemli sorunlarından birisi cari açık problemidir. Söz konusu problem Türkiye'nin dönem dönem ekonomik krizlerle karşılaşmasında rol oynamakla birlikte ekonomik anlamda hareket alanını kısıtlamaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin istikrarlı büyüme ve ekonomik krizlerle karşılaşma riskinin aza indirilmesi için, cari açık makasının daraltılmasıyla birlikte buna kalıcı çözümler getirilmesi gerekmektedir. Cari açığın nedenleri arasında üretim ve tüketim faaliyetlerinin dışa bağımlılığı ile birlikte döviz kurundaki dalgalanmalar, üretimin temel kaynağı olan enerji maliyetlerinin yüksekliği, iç ve dış talepteki yüksek değişiklikler gibi konjonktüre bağlı dalgalanmalar olarak saymak mümkündür. Bu bağlamda ülke ekonomisinin üretim, tüketim ve tasarruf yapısı cari açık makasında etkili olmaktadır. Söz konusu etki neticesinde cari açık makasını daraltmaya yönelik üretimde, tüketimde ve tasarruf alanlarında yapısal tedbirler gerektirmektedir.

Cari açık makası üretim sektörünün ithalata bağlı üretim politikası ile de yakından ilgilidir. İhracata konu olan ürünlerin üretiminde ithal ürünler yerine ulusal ürünlerin kullanımı da bu makasın daraltılmasında önemli bir etkiye sahip olacaktır. Bir diğer önemli yapısal sorun ise enerji kaynaklarının üretim faaliyetlerinde kullanımının fazla olması ve bu kaynakların temininde de dışa bağlı olunmasıdır. Enerji alanında nükleer enerji gibi yeni teknolojilerin kullanımı ile birlikte bu alanda da dışa bağımlılığın azalması ve üretim kanallarında kullanıma geçirilmesi ile birlikte cari açık makası aleyhine olan durumun terse çevrilme imkânının yakalanması beklenmektedir. Cari açık makasının daraltılmasında etkili olan faktörlerin tespiti ile bu açığı kapatmaya yönelik çözüm yolları ortaya konulmalıdır. Bu çalışmada, cari açık makasının daraltılmasına yönelik çözüm yolları tartışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Cari Açık, Çözüm Önerileri, Makro Ekonomik Göstergeler.

JEL Kodları: E01, F20, F40.

* Bu makale, 13-17 Aralık 2017 tarihinde Erzurum'da düzenlenen 4.Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresinde sunulmuş olan özet bildirinin genişletilmiş tam metnidir.

^a İstanbul Üniversitesi, SBMYO, Muhasebe ve Vergi Bölümü, muhammet.kekec@istanbul.edu.tr

^b İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, serdar.kuzu@istanbul.edu.tr

CAN TURKEY'S CURRENT ACCOUNT DEFICIT BE REDUCED?

ABSTRACT

One of the important problems of Turkey in the economic field is the current account deficit problem. This problem is involved in the encounter with Turkey in periods of economic crisis and this restricts the area of movement in the economic sense. In this sense, it is necessary to bring permanent solutions together with the reducing of Turkey's current account deficit for the minimization of the risk of confrontation of Turkey's steady growth and economic crisis. Causes of current account deficit include external dependency of production and consumption activities, cyclical fluctuations such as exchange rate fluctuations, high energy costs as the main source of production, and high fluctuations in domestic and foreign demand. In this context, the production, consumption and saving structure of the country's economy are effective in the current account deficit. As a result of this impact, it requires structural precautions in production, consumption and saving areas to reduce the country's current account deficit.

The current account deficit is closely related to the import dependent production policy of the country's manufacturing sector. The use of national products instead of imported products in the production of exported products will have an important effect on the contraction of the current account deficit. Another important structural problem is the high utilization of energy resources in production activities and externalization in supplying these resources. The possibility of turning the situation against the current account deficit is expected to be achieved by the reduction of external dependence and use in production channels with the use of new technologies such as nuclear energy in the field of energy. With the determination of the factors that are effective in confronting the current account deficit, policies should be put forward to close this deficit. In this study, policies and solutions for reducing the deficit will be discussed.

Keywords: Current Account Deficit, Solution Suggestion, Macro Economic Indicators.

JEL Codes: E01, F20, F40.

1. GİRİŞ

1980'li yıllarda yaşanan sermaye hareketinde serbestleşmesiyle birlikte cari açık kavramı daha çok konuşulmaya başlanan bir kavram olmuştur. Hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde belirli dönemlerde kazanılan döviz gelirleri ve harcanan döviz giderleri ödemeler bilançosunda kayıt altına alınmaktadır (Altunöz, 2014). Cari açığın nedenleri arasında üretim ve tüketim faaliyetlerinin dışa bağımlılığı ile birlikte döviz kurundaki dalgalanmalar, üretim temel kaynağı olan enerji maliyetlerinin yüksekliği, iç ve dış talepteki yüksek değişiklikler gibi konjonktüre bağlı dalgalanmalar olarak saymak mümkündür.

Cari İşlemler Dengesinde verdiği açık ekonomik beklentileri olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Uluslararası alanda ülkelerin iletişim kanallarında yaşanan hızlı değişim cari işlemler dengesi kavramını da daha önemli hale getirmiştir. Ülkelerin yapmış oldukları ticari faaliyetler neticesinde "cari açık veya cari fazla vermekte" ve ülkeler bu ticari faaliyet neticesinde

dengeyi oluşturabilmek için çeşitli yöntemler izlemektedir. Bu yöntemler, ülkenin para politikasına, iktisadi ve sosyal yetkinliklerine, elinde bulundurduğu kaynaklarla birlikte hammadde sahipliklerine göre değişiklik gösterebilmektedir (Karagöl & Erdoğan, 2017).

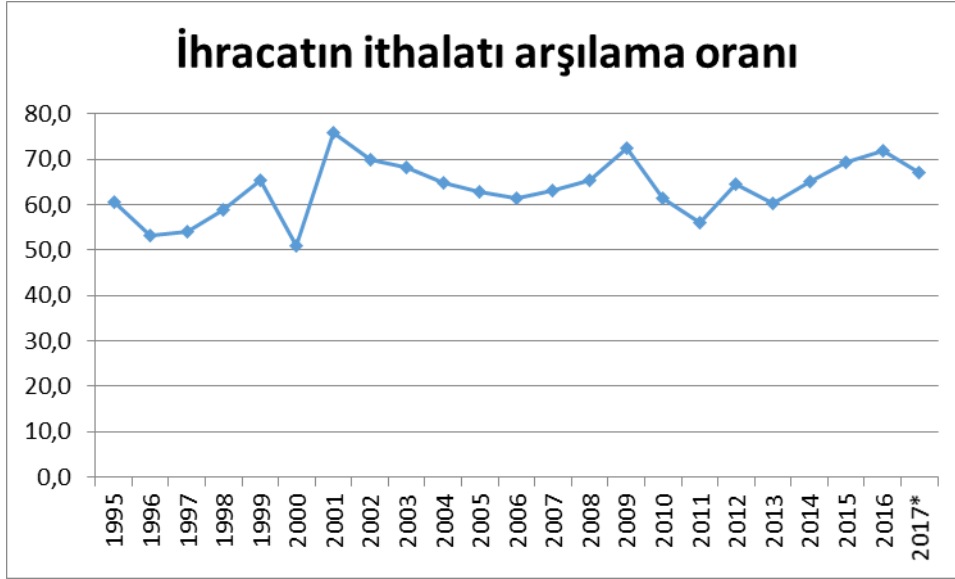
Türkiye ekonomisinin en mühim problemlerinden bir tanesi olan cari açığı tetikleyen risk unsurlarını ve bunların ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini tespit etmek, cari açık problemi ile mücadelede başarıya ulaşabilmek için gereklidir. Çalışmamızın bu kısmında, bu hususlar açıklanmaya çalışılacaktır. Türkiye'deki cari açık sorununun yapısal nedenleri ve ülke ekonomisine etkileri ile birlikte cari açık sorununda çözüm odaklı politikalar ve modeller açıklanmaya çalışılmıştır (Doğan, 2014).

2. TÜRKİYE'DEKİ CARİ AÇIK SORUNUNUN EKONOMİK ETKİLERİ İLE BİRLİKTE YAPISAL NEDENLERİNİN İNCELENMESİ

Cari açığın oluşmasında en önemli etken olan yapısal sebepler, Türkiye ekonomisinin üretim, tüketim ve tasarruf yapısına bağlı faktörlerden oluşmaktadır. Buna bağlı olarak yapısal tedbirleri üretime, tüketime ve tasarrufa yönelik olarak belirlemek doğru olacaktır.

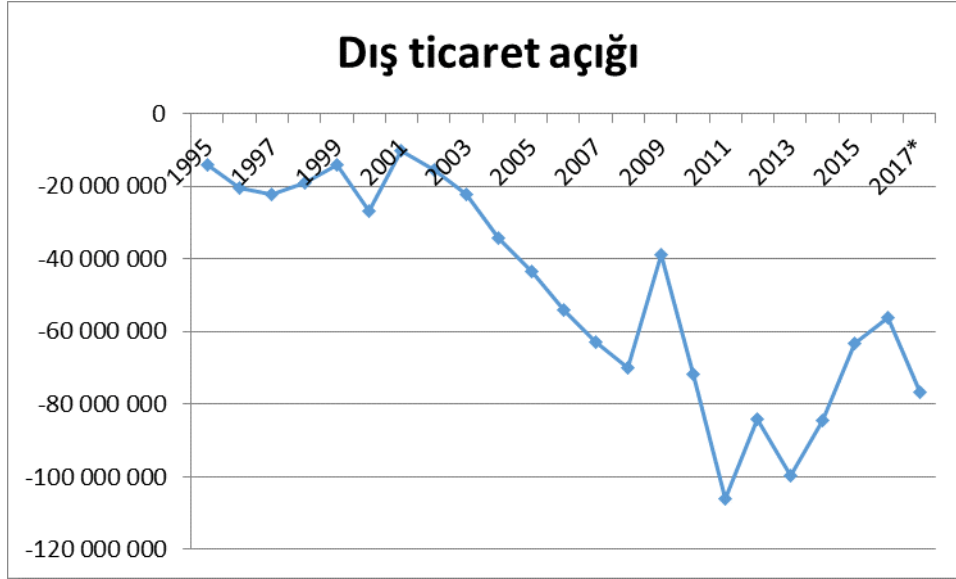
2.1. Dış Borç Açığı

Ülkemiz ekonomisinin kronik sorunlarının başında gelen cari açık problemini meydana getiren esas unsur dış ticaretimizin açık vermesidir. Genellikle ithalat rakamlarımız ihracat rakamlarımızdan çok daha yüksektir. Ülkemizdeki üretim için gerekli olan girdilerin, petrol ve doğalgaz gibi enerji unsurlarının büyük oranda ithalat yolu ile karşılanması, ithalatımızın, buna bağlı olarak dış ticaret açığımızın ve de cari açığımızın ciddi seviyede büyümesine neden olmaktadır.

Şekil-1: 1995 ve 2017 Yılları arasında İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
Kaynak: TÜİK veri setinden oluşturulmuş olup 2017 yılı verileri geçicidir. (1.6.2018)

Şekil-1 incelendiğinde ihracatın ithalatı karşılama oranı 1995'ten günümüze kadar en iyi durumunu 2001 yılında yakaladığı görülmektedir. Öncelikle dış ticaret açığını kapatabilme noktasında önemli bir kavramdır. Son 10 yıllık durum incelendiğinde ise 2009 yılı ihracatın ithalatı karşılama oranı açısından en yüksek olduğu yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabii ki bu veriler bize ihracatın ve ithalatın artış ve azalışını göstermemekle birlikte ihracatın ithalata oranını ifade etmektedir. Bu noktada yıllar itibarı ile oluşan değişikliklerde herhangi bir değer değişmezken diğer değerlerde yaşanan değişiklik bu oranı etkilemektedir. Ancak son yıllarda ihracatın ithalatı karşılama oranı 1995 ve 2000 dönemlerinde olduğu gibi %60 ve %80 bandı arasında seyretmektedir. Bu ihracatın artmadığı anlamına gelmemektedir. İhracatta bir artış söz konusu ise bununla birlikte ithalatında arttığını göstermektedir.

Şekil-2: 2014, 2015 ve 2016 Yılları Dış Ticaret Dengesi

Kaynak: TÜİK veri setinden oluşturulmuş olup 2017 yılı verileri geçicidir.(1.6.2018)

Şekil-2 incelendiğinde yıllar itibari ile artan bir dış ticaret açığı karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu açık bazı dönemlerde hızlı kırılmalar ile azalış gösterse de 1995'ten günümüze dış ticaret fazlası verdiğimiz söylenmez. Özellikle 2008 yılında yaşanan küresel krizin etkisi ile dış ticaret açığında bir azalma görülmektedir. Bu durumu ithalattaki bir azalma olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır. Krizin etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla uygulanan politikalar dış ticaret açığını 2009 sonrasında tekrar artırıcı etki gösterse de 2012 yılı sonrasında tekrar azalma eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Ancak bu eğilimin 2014 yılında kırıldığı görülmektedir. 2014 yılından sonra tekrar azalma sürecine giren dış ticaret açığı 2016 yılından sonra yani 3 yıllık bir azalma eğiliminden sonra 2017 yılında tekrar artış göstermektedir. Bu durum Türkiye'nin gerek dışa bağımlılığı gerekse de gelişmekte olan ülke olmasının ortaya çıkardığı kırılmalılığın bir göstergesi olarak ifade edilebilir.

2.1.1. Türkiye'de Dış Borçlanma Açığına Sebep Olan Sektörler

Ülkemizdeki cari açık sorununun temel nedeni dış ticaret açığındaki oluşumun nedeni olan unsurların belirlenebilmesi ve devamlı bir şekilde büyümesinin irdelenebilmesi için ithalata esas teşkil eden girdi ürünlerinin irdelenmesi gerekir.

Örneğin Türkiye ekonomisinin gerçekleştirdiği ihracatta en önemli paya sahip olan sektörlerden bir tanesi demir-çeliktir fakat bu sektörün yaptığı

üretim çok büyük oranda ithalata bağımlı olduğu için dış ticaret açığının oldukça fazla olduğu sektörlerden biri konumundadır.

Makine sektörü ülkemizde ithalata dayalı üretim yapan sektörlerden biridir. Bu sektörün ihracatının ekseriyetini teknolojisi düşük seviyeli ürünler oluşturduğu için bu durum makine sektöründeki ithalat bağımlılığının yüksek olmasına sebeptir.

2.1.2. Dış Ticaretteki Açık ile Gümrük Birliği İlişkisi

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1996 yılında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması ülke ekonomimizin dış ticaret açığı vasıtasıyla cari açığımızın artmasında çok önemli bir etkiye sahiptir çünkü bu anlaşmaya göre ülkemiz Avrupa Birliği tarafından belirlenen ortak bir gümrük tarifelerini kullanmayı kabul etmiştir ve bu durum Asya ülkelerinin Türkiye'nin ithalatındaki payının artmasına neden olmuştur.

Çin başta olmak üzere Asya ülkelerin sunduğu fiyatların avantajlı olması ve bu ülkelerin ucuz ithal girdi sağlaması nedeni ile bu ülkeler karşısında dış ticaret açığımızın yüksek seyretmesi ülkemizdeki yerli üreticilerin olumsuz etkilemektedir.

Sıralama	Ülke	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Açığı
1	Çin	2,329,371	25,440,454	-23,111,083
2	Rusya	1,733,569	15,160,961	-13,427,392
3	Almanya	14,004,848	21,473,789	-7,468,941
4	Güney Kore	518,976	6,384,206	-5,865,230
5	Hindistan	652,018	5,757,156	-5,105,138
6	ABD	6,627,763	10,867,495	-4,239,732
7	Japonya	354,568	3,943,602	-3,589,034
8	İtalya	7,583,132	10,220,724	-2,637,592
9	Malezya	321,585	1,996,907	-1,675,322
10	Vietnam	234,123	1,735,872	-1,501,749

Şekil-3: Türkiye'nin En Çok Dış Ticaret Açığı Verdiği Ülkeler

Kaynak: (<http://www.disticaret.biz.tr/2017/08/turkiyenin-disticaret-acigi-ve-disticaret-fazlasi-verdigi-ulkeler.html>, 18 Ocak 2018)

30 Ağustos 2017 tarihinde oluşturulmuş yukarıdaki şekilde göre Çin en yüksek dış ticaret açığı verdiğimiz ülke konumundadır.

2.2. Enerji İhtiyacında Dışa Bağlılık

Cari açığımızın oluşmasının başlıca sebeplerinden biri enerjide yurt dışına olan bağımlılıktır. Enerji üretim süreçlerinin vazgeçilmez bir unsurudur. Ekonomimizin hacmi genişledikçe enerji tüketimimiz yükselmektedir ve bu

durum artan talebin enerji ithal edilerek karşılanmasına ve cari açığımızın yükselmesine neden olmaktadır.

Tablo-1: Türkiye’de Enerji İthalatı ve Cari Açığın Gelişimi (Bin Dolar)

Yıllar	Cari Açık	Toplam İthalat	Enerji İthalatı	Enerji İthalatı / Toplam İthalat	Enerji İthalatı / Cari Açık
1995	-23390000	35709011	-----		
1996	-24370000	43626642	5916509,345	13,6	-24
1997	-26380000	48558721	6068315,178	12,5	-23
1998	20000000	45921392	4509461,184	9,82	23
1999	-9250000	40671272	5377189,362	13,2	-58
2000	-99200000	54502821	9540583,523	17,5	-9,6
2001	37600000	41399083	8339366,275	20,1	22
2002	-6260000	51553797	9203888,251	17,9	-147
2003	-75540000	69339692	11575068,72	16,7	-15
2004	-141980000	97539766	14407287,84	14,8	-10
2005	-209800000	116774151	21255586,3	18,2	-10
2006	-311680000	139576174	28859098,07	20,7	-9,3
2007	-369490000	170062715	33883134,63	19,9	-9,2
2008	-394250000	201963574	48281193,43	23,9	-12
2009	-113580000	140928421	29905305,18	21,2	-26
2010	-446160000	185544332	38497229,09	20,7	-8,6
2011	-744020000	240841676	54117538,86	22,5	-7,3
2012	-479630000	236545141	60117406,89	25,4	-13
2013	-636420000	251661250	55917154,68	22,2	-8,8
2014	-436440000	242177117	54889414,76	22,7	-13
2015	-321090000	207234359	37843294,39	18,3	-12
2016	-331370000	198618235	27169079,65	13,7	-8,2
2017*	-473710000	233798642	37204849,65	15,9	-7,9

* 2017 yılı verileri geçicidir.

Kaynak: TÜİK, TCMB veri setlerinden derlenmiştir.

2.3. Tasarruf Yöntemleri Açığı

Tasarruf yetersizliğinin nedeni olarak yatırımlarda bir değişiklik olmazken tasarrufta artış olması ya da tasarruflarda herhangi bir değişim olmazken yatırımlarda artış yaşanması olarak karşımıza çıkabileceği gibi iki seçeneğin bir araya gelmesi şeklinde de olabilir. Bu noktada tasarruf yetersizliği konusunun nedeninin açık şekilde belirlenmesi, cari açık konusunda olumlu veya olumsuz öngöründe bulunma imkânı sağlayacaktır (Telatar, 2011).

Bazı yazarlara göre ise Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın (GSYH) %6'sı kadar gerçekleşen cari açık sürdürülebilir değildir. Ancak bu rakamlar kesin bir gösterge niteliği taşımamaktadır. Ülkelerin siyasi ve ekonomik yapılarına göre çok daha yüksek oranlar ekonomik krizlere neden olmazken; düşük seviyelerdeki cari açık oranları kimi ülkelerde önemli finansal krizlere neden olabilmektedir. Hatta aynı ülkede fakat farklı dönemlerde yaşanan aynı cari açık rakamları aynı neticeleri vermeyebilmektedir¹. Kuşkusuz bunun nedenleri arasında ülkelerin finansal yapılarının, kamu mali göstergelerinin ve tasarruf oranlarının önemli yeri vardır (Yücel & Yanar, 2005)

Cari açığın oluşmasında en önemli etken olan yapısal sebepler, Türkiye ekonomisinin üretim, tüketim ve tasarruf yapısına bağlı faktörlerden oluşmaktadır. Buna bağlı olarak yapısal tedbirleri üretime, tüketime ve tasarrufa yönelik olarak belirlemek doğru olacaktır.

Bu tedbirlerin başında cari açığın önemli bir payını oluşturan enerji ürünlerinin daha tasarruflu kullanılması yer alır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın elektrik üretimi sektör raporu (2012)'na göre ithal edilen doğalgazın yaklaşık %45'i elektrik üretiminde ve üretilen bu elektriğin yine önemli bir bölümü konutlarda kullanılmaktadır. Dolayısıyla elektrik kullanımına yönelik uygulanacak tasarruflar, ithalat ve cari açık açısından büyük önem arz etmektedir. Bu amaçla evlerde düşük elektrik tüketimli eşyalar ve ürünler kullanılabilir. Türkiye Beyaz Eşya Sanayicileri Derneği'nin verilerine göre, evlerde kullanılan elektriğin yaklaşık %50'si beyaz eşyalar tarafından kullanılmaktadır. Bu durumda söz konusu tasarrufun önemi daha iyi anlaşılır. Bununla birlikte 2008 yılında kamuda düşük tasarruflu lamba kullanımına geçilerek hem tüketicilere örnek olunmuş hem de önemli tutarda tasarruf sağlanmıştır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2009)'nın raporuna göre bu uygulama ile toplam 41 milyon liralık tasarruf sağlanmıştır. Yine aynı rapora göre, Türkiye'de

¹ 2011 yılında Türkiye'de cari açığın milli gelire oranı %9,9 olmasına rağmen herhangi bir kriz yaşanmazken; 1994 ve 2001 yıllarında sırasıyla %3,6 ve %4,9'luk cari açık oranları sonrasında ekonomik krizler yaşanmıştır.

tüketilen elektriğin yaklaşık %20'si aydınlanma amaçlı kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu konudaki tasarrufun önemi göz ardı edilemez.

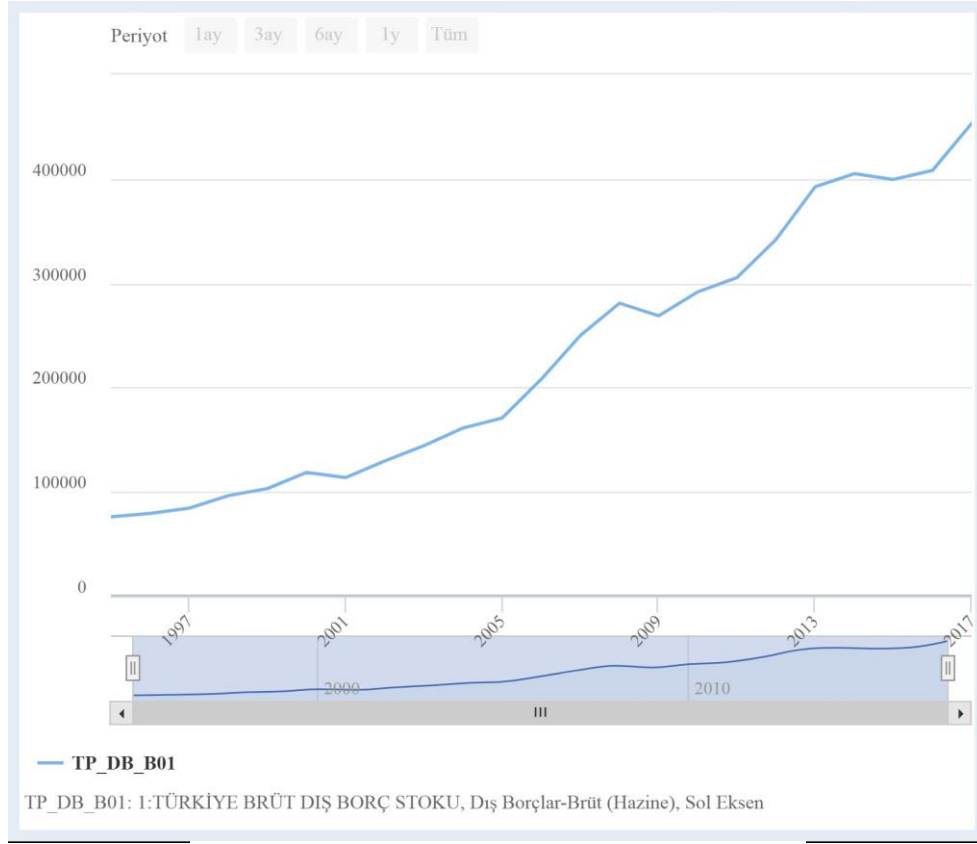
Cari açığın oluşmasında etkili olan yapısal sorunlardan biri de tasarruf oranlarının düşüklüğüdür. Tüketim yani diğer boyutuyla tasarruf konusunda da yapılabilecek önemli tedbirler mevcuttur. Bilindiği üzere cari açık ya yurtiçi tasarruflarla ya da yurtdışı tasarruflarla finanse edilir. Ülkemizde de yurtiçi tasarruf oranının milli gelire oranı %12 gibi düşük seviyelerde olduğu için, cari açık daha çok kısa vadeli yabancı tasarruflarla finanse edilmektedir (Eğilmez, 2012). Bu konu daha çok cari açıkların finansmanı konusuyla ilgili olsa da kısa vadeli yabancı kaynakların yurtiçinde bol miktarda bulunması; uzun vadede cari açığı arttırıcı etki yapmaktadır. Zira yurtiçinde bol miktarda bulunan döviz sonucunda yerli para değerlendirilerek, ithalatı arttırmaktadır.

Bu konuda hane halkının tüketimden ziyade tasarruflara yönlendirilmesi ve yurtiçi tasarruf oranlarının arttırılması büyük önem arz etmektedir. Söz konusu amaçla 2012 yılı içerisinde hükümet tarafından bireysel emeklilik sistemine yönelik bir teşvik paketi yayınlanmıştır. Buna benzer önlemlerin arttırılarak bireylerin lüks tüketimden kaçınması ve tasarrufa yönelmeleri sağlanmalıdır.

2.4. Yüksek Dış Borç Stoku

Ülkemizin ekonomik büyümesi için gereksinim duyduğu kaynakların dış borç aracılığıyla temin edilmesi, dış borç stokundaki artışa benzer bir oranda cari açığında yükselmesine sebep olmaktadır.

Dış borç stoku artışında kamu sektörü ile özel sektörü ayırdığımızda kamu kesiminin borçlanma payının yıllar içerisinde azalmasına karşılık özel sektör kesiminin payının gittikçe yükseldiğini söylemek mümkündür.

Şekil-5: Türkiye’de Dış Borç Stoku, 1995-2017

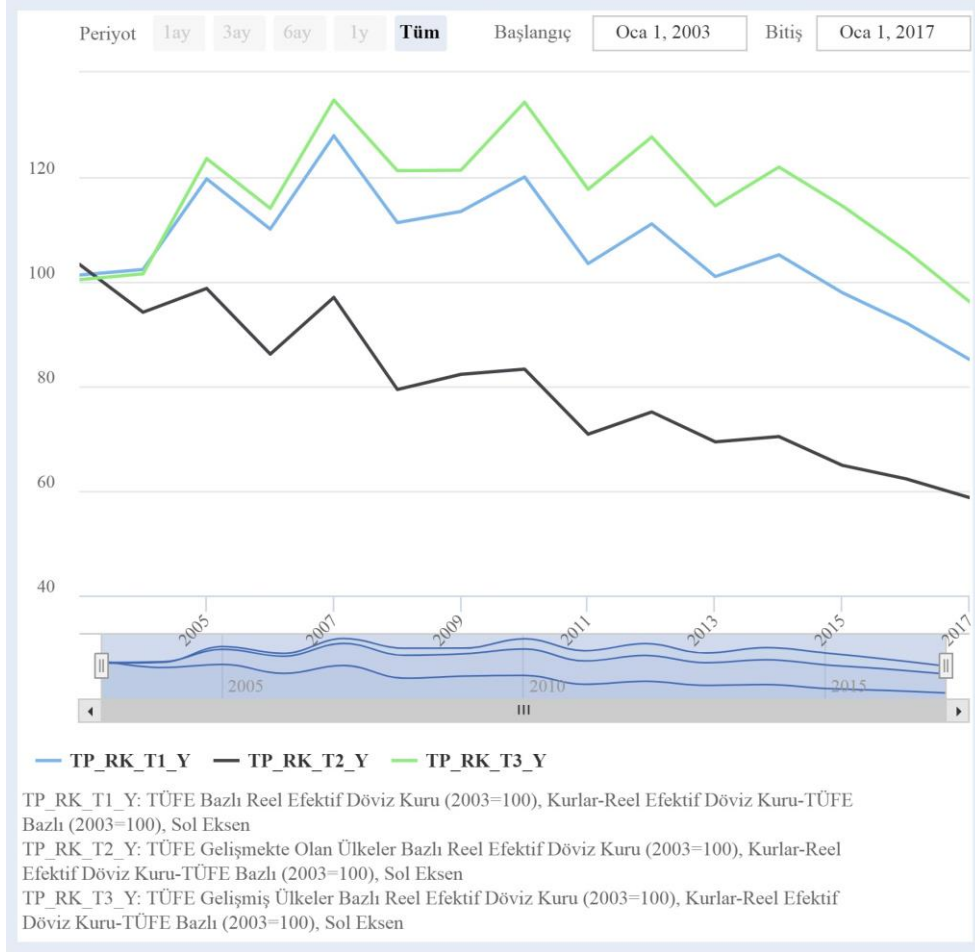
Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden temin edilmiştir. (HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, <https://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Istatistik-Sunum-Sayfasi?mid=59&cid=12&nm=167>) (1.6.2018)

Şekil-5 incelendiğinde yıllar itibari ile 1995 yılından günümüze gelindikçe dış borç stokunun çok hızlı artış gösterdiği gözlenmektedir. Bu noktada kendi tasarrufları olamayan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler söz konusu dış borç stokunun fazlalığı nedeniyle küresel krizlerde kırılganlıkları artan ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada dış borç stokunu sürdürebilme noktasında ve ilerleyen ekonomik dönemlerde bu değeri azaltmaya yönelik ulusal tasarrufları artırıcı tedbirler, tek başına yeterli olmasa da küresel krizlerdeki kırılganlığı azaltacak bir unsur olarak değerlendirilebilir.

2.5. Reel Döviz Kuru

Türkiye’de reel döviz kuru düştüğünde cari açık da düşmekteyken reel döviz kuru yükseldiğinde cari açık da yükselmektedir.

Döviz kur değerlendirildiğinde Türk Lirası da değer kazandığından ithalata yönelik talebi arttırmakta bu da dış ticaret açığının ve cari açığın yükselmesine sebep olmaktadır.

Şekil-6: Türkiye’de TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kurunun Gelişimi

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden temin edilmiştir.

[https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/collapse_2/5868/Kurlar-Reel%20Efektif%20D%C3%B6viz%20Kuru-T%C3%9CFE%20Bazl%C4%B1%20\(2003=100\)/turkish/bie_rktufey/%C3%87izgi/Ayl%C4%B1k](https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/collapse_2/5868/Kurlar-Reel%20Efektif%20D%C3%B6viz%20Kuru-T%C3%9CFE%20Bazl%C4%B1%20(2003=100)/turkish/bie_rktufey/%C3%87izgi/Ayl%C4%B1k) (1.6.2018)

Türkiye’nin dalgalı kur sistemine geçmesiyle birlikte Türk Lirasının değerlendirilmesi cari açığı yüksek oranda bir seviyeye getirmiştir, fakat tek başına döviz kurunun artması cari açığın artışında etkili olmamış Türkiye’nin ithalata olan bağımlılığın ihracatın gücünü ve etkisini azaltması da cari açığın yükselmesinde belirleyici olmuştur.

Şekil-6 da yer alan veriler ile 3 farklı değişken sunulmaktadır. Türkiye'deki reel döviz kuru, gelişmekte olan ülkelerde reel efektif döviz kuru ve gelişmiş ülkelerde reel efektif döviz kuru olarak sıralanmaktadır. Tüm değişkenlerin yıllar itibari ile izledikleri eğilim aynı yöndedir. Bu aslında küresel bir ekonomik düzlem içerisinde hareketi göstermektedir. Ancak her ülke olduğu gibi Türkiye de reel efektif döviz kurunun yıllar itibari ile değişimi kendine has özellikler ortaya koymaktadır. Bu özellikler neticesinde Türkiye reel efektif döviz kurunun durumu açısından gelişmiş ülkelere oldukça yakın bir eğilim sergilemektedir.

2.6. Cari açığın Finansal Yönleri

Türkiye ekonomisinde cari açığın kısa vadeli fonlarla kapatılması Türkiye'nin borcunu ve aynı zamanda cari açığını yükseltirken uzun vadeli fonlar olarak adlandırabileceğimiz doğrudan sabit yabancı yatırımları cari açığın azalmasına imkân sağlamaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımlar ülke ekonomisine orta ve uzun vadede oldukça pozitif katkılar sağlamaktadır ve cari açığın azaltılmasında önemli bir unsur haline gelmektedir. Ülkemizde benimsenen düşük kur ve yüksek faiz politikası ülkemize sıcak para niteliğindeki kaynakların giriş yapmasına ve borcumuzun artmasına sebep olmaktadır. Ülkemizdeki spekülative özellikli, yüksek kâr amaçlayan ve ekonomimize pozitif yöndeki katkısı sınırlı olan bu tür kaynaklar sonucunda ortaya çıkan döviz bolluğu dış borcu yükseltmektedir. Bu yatırım türü adeta anlık olarak hareket edebilen, siyasi ya da ekonomik kriz ortamlarında ülkeden hızla çıkış yaparak döviz krizine sebep olan bir unsurdur.

Finansal sektörün ülke dışından temin ettiği fonlar ve özel sektörün ülke dışında borçlanma yoluyla sağladığı diğer yabancı kaynaklar ülkemizdeki cari açığın kapatılmasında önemli ölçüde tercih edilebilmektedir, ancak bu tür fonlar faize bağlı olduğu için zaman içerisinde ülkemizin dış borcunu ve cari açığını arttıracaktır.

3. CARİ AÇIK SORUNLARINI GİDERMEYE YÖNELİK POLİTİKALAR

Her ülkede cari işlemler dengesi çeşitli dinamiklere bağlı olarak öngörülerde bulunulabilmektedir. Ülkemizde de ekonomik gelişme düzeyi arttıkça, sahip olduğumuz kaynakların kullanımı da buna oranla düzenlenmektedir. Benim açıklamaya çalıştığım konu da ülkemizin cari açığına sebep olan en belirleyici unsurların nedenleri açıklamaya çalışılmıştır. Cari açık oluşumunun en önemli nedeni ithalat ile ihracat arasındaki fark ve buna bağlı olarak ekonomik politikamızda yürütülen yatırım düzeyi ile tasarruf

düzeyi arasındaki farklılıklar ve yine kamuya ait gelir miktarı ile kamu harcamaları arasında oluşan farklılıklar olarak karşımızda yer almaktadır.

Ülkemiz de cari işlemler dengesizliği ortaya çıktığında bunun nedenleri ya açık verilerek ya da fazla verilerek ortaya çıkar. Ülkemiz de ki bu dengesizliğin sorun oluşturuyor olmasının nedeni cari işlemler hesabında açık oluşmasından kaynaklanır. Bu açığın kısa süre de kapatılması için ise, Türkiye'deki sermaye hareketleri dengelerinde bir fazlanın yaşanması gereklidir, bu sermaye hareketleri döviz artış ve azalışlarını ifade eder ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ilintilidir.

Şekil-7: Türkiyede Yıllara Göre Hayvancılık İtalat ve İhracatı

Kaynak: http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=23449&tipi=38&sube=0

Türkiye'deki cari açık sorunun çözüme ulaşabilmesi için öncelikleri nedenleri, oluşum sebepleri belirlenmeli, ekonomik durum göz önünde bulundurularak iç tasarruflarda yatırımlar tasarruf hacmini yükseltmeye yönelik çalışmalara ve tüm bunlar göz önünde bulundurularak ekonomik politikalar oluşturulması konusunda adımlar atılabilir. Türkiye'deki cari açığın sorun olarak görülmesinin asıl nedenleri de bilinmelidir.

3.1. Cari İşlemler Dengesinin Belirleyicileri

Ülkemiz uzun bir süredir cari açık sorunu ile mücadele etmektedir. Cari açığın Türkiye'deki geçmişine bakıldığında geçmiş yıllara oranla büyük çaplı artışlar yaşandığı gözlemlenebilmektedir.

Türkiye'de beklenenin dışında gerçekleşen ani dışalım ve dışsatımlar iç talebi olumsuz yön de etkileyebilir. Büyüme hedefi söz konusu olduğunda

yurt içindeki tasarruf mevduatlarının artmasını gerekli hale getirir (YASED, 2011).

Yetersiz kalan yurt içi tasarruflar zaman dağılımı içerisinde tasarruf açığının kalıcı hale gelmesine neden olabilir. Ani dalgalanmalara karşı oluşan kırılmalık, yükselen sermaye hareketlerinde oluşan aşırı duyarlılık ülkemizde ekonomik istikrarın sağlanmasını önemli ölçüde zorlaştırır (TCMB, 2015).

3.2. Türkiye'nin Cari İşlemler Açığı Konusunda Uyguladığı Ekonomi Politikaları

Ülkelerin cari açık ile mücadele yolları oluşturmalarında merkez bankasının yarattığı ekonomik politikalar çok büyük ölçüde önemli bir rol oynar. Bu yönde cari açık sorununun çözümüne ilişkin atılacak adımlarda yapılan ekonometrik çalışmalar başında para ve maliye politikaları önemli ölçüde rol oynar.

3.3. Para Politikası Uygulamaları

Para politikasını oluşturmak ve izlemek ile görevli kuruluş olan merkez bankasının temel hedefi fiyat istikrarını korumaktır. Para politikası, elbette cari açık sorunu ile mücadelede uygulanabilecek yöntemlerden bir tanesidir. Fakat para politikasının sadece kısa vadeli (dönemsel) bir özelliğe sahip olması ve para politikasına yön vermeye çalışan karar vericilerin kontrolünün dışında pek çok değişkenin cari açık üzerinde etkili olması nedeni ile yalnızca para politikası ile cari açık problemi çözülememektedir. Çünkü yapısal bir sorun olan cari açık, üretimde verimliliğin artırılması ve ihracat potansiyelinin kuvvetlendirilmesi vb. etkin ve orta-uzun vadeli tedbirlerle azaltılabilmekte, sıfırlanabilmekte, hatta cari açık yerine cari fazla noktasına gelinebilmektedir. Bundan dolayı, diğer politika yöntemleri ile uyum ve eşgüdüm içerisinde belirlenen ve izlenen para politikasının daha isabetli olacağını söylemek mümkündür.

3.4. Maliye Politikası Uygulamaları

Maliye politikası, cari açık sorununu çözebilmek için kullanılabilecek enstrümanlardan bir tanesidir. Yürütme organı olan hükümet, mali disiplini gerçekleştirebilmek için sıkı bir maliye politikası uygulamak durumunda kalabilmektedir. Vergiler tabana yayılabildiği takdirde, kayıt dışı ile mücadele başarıya ulaşabilecek ve böylece ülkenin daha hızlı kalkınması ve gelişmesi için daha fazla kaynak elde edilebilecektir. Bununla birlikte kamu harcamalarının kontrol altına alınması da önem arz etmektedir. Çünkü bütçe gelirleri ve bütçe giderleri arasındaki pozitif fark, yani bütçe fazlası ne kadar yüksek olursa, istihdam ve enerji alanlarındaki yüksek vergi düzeyleri o ölçüde hafifleyebilecektir. Bunun doğal bir sonucu olarak, ihracata yönelik

üretimler ve yatırımlar hızlanacak ve ihracatın ithalatı karşılama oranının artması ile birlikte dış ticaret açığı ve cari açık azalacaktır.

Bunun yanı sıra bütçe açıklarında oluşan yükselme ve azalma ekonomik anlamda iç dengenin yanında dış denge üzerinde de etkisini ortaya koymaktadır. Bu nedenle cari açığın azaltılmasına yönelik yapılacak politikalar içerisinde bütçe açıklarının da azaltılması kuram bazında yanlış olmayacaktır. Bunun yanı sıra bütçeye yönelik dengeleyici olarak uygulanacak olan maliye politikası uluslararası alanda da etkili olacaktır (Bayrak & Esen, 2011).

3.5. Diğer Politika Uygulamaları

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı tarafından 27 Kasım 2014 tarihinde yayınlanan "Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Özel İhtisas Komisyonu Raporları" ülkemizdeki cari işlemler açığının giderilmesine yönelik para ve maliye politikalarının dışında kalan diğer çözüm önerilerini içermektedir.

Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda (2014) cari açığın finansmanı konusunda uygulanan politika ve tedbirler şu şekilde sıralanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2014):

- Yeni Sermaye Piyasası Kanunu,
- İstanbul Finans Merkezi Çalışmaları,
- Bireysel katılım sermayesi ve vergi desteği,
- Girişim sermayesi fonlarına vergi desteği sağlanması,
- Portföyünün yüzde 75'inden fazlası hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarının alım satımında stopaj oranının yüzde sıfıra düşürülmesi,
- Türkiye'de kurulacak ve yurtdışı fonları yönetecek portföy yatırım şirketlerine kolaylık sağlanması,
- Firmaların borçlanma yerine öz kaynaklarını kullanmalarının özendirilmesi,
- Yabancılarla gayrimenkul satışına ilişkin yasal düzenlemeler.

3.6. Uygulanan Politikalara Yönelik Genel Değerlendirme

Ülkemizde 2001 senesinde yaşanan ekonomik kriz, takip eden yıllarda şirketleri olumsuz yönde etkilemiştir. Bankacılık sektörü ile ilgili

gerçekleştirilen yasal değişiklikler, Uluslararası Para Fonu ile imzalanan stand-by anlaşmaları,

1980'li seneler ile birlikte uygulanmaya başlanan serbest kur rejiminin yerine dalgalı kur rejimine geçilmesi vb. çeşitli adımlarla krizin yol açtığı problemlerin giderilmesi hedeflenmiş ve yeniden bir toparlanma sürecine girilmiştir.

Koalisyonların ardından 2002 senesinde tek başına iktidar elde eden hükümet, toparlanma sürecini devam ettirmeye yönelik yukarıdaki politikaları sürdürmüş ve enflasyon vb. makroekonomik göstergelerde başarı hedeflemiştir. 2008 senesinde Amerika'da ortaya çıkan Mortgage Krizi ile birlikte kısa vadeli fonlar, yönlerini geliştirmekte olan ülkelere doğru çevirmiştir. Çünkü geliştirmekte olan ülkeler, bu fonları kendi ülkelerine dahil edebilmek için daha yüksek faizler ödemeyi göze almıştır ve bu durum, fon sahiplerinin yüksek getiriler elde etmesine imkân sağlamıştır.

Diğer yandan ülkemizdeki karar vericiler cari açığın kritik bir risk unsuru olduğunu algıladıkları için cari açığı düşürmeye dönük bir takım politikaları uygulamaya çalışmıştır. Geçtiğimiz son senelerde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile hükümetin makroekonomik göstergelerle ilgili açıkladıkları tahminlerle, gerçekleşen sonuçlar arasında ciddi farklılıklar olduğunu söylemek mümkündür. Hâlbuki ekonomi üzerinde etkisi olan veya olabilecek tüm parametreler göz önünde bulundurulduğu takdirde hedefler ve gerçekleşenler arasında sapma olmayacaktır.

3.7. Türkiye Ekonomisinde Cari Açık ile Mücadelede Yapılması Gerekenler

Cari açığı azaltabilmek, hatta cari fazla verebilmek için izlenmesi gereken politikalar, çalışmamızın sonuç başlığı altında yer almaktadır. Bundan dolayı içerisinde bulunduğumuz başlık altında daha farklı bir çözüm önerisine yer verilmemiştir.

Cari açık sorunu kısa vadeli önlemlerle çözülemeyeceği için uzun vadede sonuç verebilecek, etkin çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Devlet, ekonomik sistem içerisindeki tüm aktörler, üniversiteler ve uluslararası mali kuruluşlar bir araya gelerek cari açığı doğuran faktörleri, cari açığın ülke ekonomisine verdiği zararları masaya yatırmalı ve cari fazla verebilecek bir ekonomik sistem oluşturabilmek için proaktif bir yaklaşımla çözüm önerilerini dile getirmeli ve cari açıkla mücadelede başarılı sonuç verebileceği düşünülen adımların bir an önce ve süratle hayata geçirilebilmesi için inisiyatif kullanılmalıdır.

4. SONUÇ

Günümüzde küreselleşme ile birlikte artık ülkeler arasındaki ekonomik sınırlar ortadan kalkmış ve ülkeler birbirleri ile parasal boyuttaki ilişkilerini oldukça arttırmıştır. "Sıcak para" olarak ifade edilen fonların uluslararası sistemde kolaylıkla hareket edebilmesi ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin de kısa vadeli yabancı sermayeleri talep etmeye yönelik politikalar izleyebilmesi, yurtdışında imâl edilen mâmullerin ithal edilmesini kolaylaştırmıştır. Bunun sonucunda gelişmekte olan ülkelerin üretim faaliyetleri kısıtlı oldukları için ihracat rakamları, ithalat rakamlarının gerisinde kaldığı için, bu durum dış ticaret açığını ve cari açığı doğurmuştur.

Ülkemizde alınmaya çalışılan bir takım önlemlere rağmen, cari açık çok temel bir problem olma özelliğini sürdürmekte ve bu problemin boyutu daha da artmaktadır. Ülkemize giriş yapan kısa vadeli yabancı sermaye özelliğine sahip sıcak paranın hacmi yükseldikçe Türk Lirası, döviz karşısında daha çok değer kazanmaktadır. Düşen kur fiyatı, ithalatı daha fazla teşvik ettiği için böyle bir durumda artan dış ticaret açığını ve cari açığı, kendi çıkarları için tehlike olarak gören sıcak paranın ülkemizi terk etmesi ile mali krizlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Türkiye'deki tasarruf ve yatırım hacmi oldukça düşük bir seviyede olduğu ve ekonomik sistemimizin yabancı kaynaklara bağımlılığı cari açık riskini arttırmaktadır. Tasarrufları yükseltmeye yönelik stratejiler etkin bir şekilde uygulanabildiği takdirde, cari açığı azaltma yolunda önemli bir adım atılmış olacaktır. Örneğin bireysel emekliliğin cazibesinin artırılarak, daha çok sayıda kişinin sisteme dahil edilmesi, konu ile ilgili uygun bir yöntem olarak görünmektedir.

Döviz kurundaki artış ithalatı daha maliyetli, ihracatı ise daha cazip bir konuma getireceği için dış ticaret açığının ve dolayısıyla cari açığın azalmasına imkân verecektir. Ülkemizin ihtiyaç duyduğu enerjinin önemli bir kısmı yurtdışından ithal edilmektedir. Dolayısıyla dış ticaret açığının ve cari açığın en önemli faktörleri arasında petrol ve doğalgaz ithalatı bulunmaktadır. Türkiye'deki elektrik üretiminin belirli bir bölümünün de petrolden ve doğalgazdan elde edildiği de dikkate alınacak olursa, ithal enerjinin toplam ithalat içerisindeki payını azaltabilmek için enerji çeşitliliğini artırmanın ve yenilenebilir enerji türlerini mutlaka geliştirmenin şart olduğu göz ardı edilemeyecektir.

Yenilenebilir enerji, süreklilik arz ettiği ve tamamen doğal olduğu için jeotermal enerji, güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi gibi doğa dostu, temiz kaynak türlerine devlet ve/veya özel sektör tarafından daha çok yatırım yapılmalı ve bu enerjilerin kullanım oranı arttırılmalıdır. Ülkemiz, tarım ve hayvancılık açısından da oldukça önemli bir potansiyele sahip olmasına

rağmen, her iki alandaki girdiler genellikle ithalat yolu ile temin edildiği için, girdi maliyetlerindeki yükseklik yerli üreticileri üretimden ve bunun sonucunda ülkemizi ihracattan mecburen uzaklaştırmakta ve ithalata yönlendirmektedir. Bunun sonucunda dış ticaret açığı problemi var olmaya devam etmektedir. Tarım ve hayvancılık sektöründe ihracatımızı arttırabilmemiz, dış ticaret ve cari açıklarımızı azaltabilmemiz için, yerli üreticilerimize devlet tarafından gerekli ve yeterli teşvikler verilmeli, ihtiyaç duydukları ve ithalat ile karşılamak durumunda kaldıkları girdileri ülkemizden uygun meblağlar karşısında elde edebilmelerine imkân verilmelidir.

İhracatın ithalatı karşılama oranını yükseltebilmek için ihracata yönelik teşviklerin arttırılması, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ağırlık vererek teknolojisi ve katma değeri fazla olan ürünlerin ülkemizde üretilebilmesine olanak sağlanması, ihracat yapılabilecek potansiyeli yüksek yeni pazarların araştırılması ve bu pazarlara kolayca erişilebilmesi, lüks olarak değerlendirilebilecek ürünlerin yurtdışından ithal edilmesinin sınırlandırılması ve bunlarla aynı kalitedeki ürünlerin ülkemizde üretilebilmesi için gerekli adımların atılması cari açığın daraltılması yönünden çok önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Altunöz, U. (2014). Cari Açık Sorununun Temel Nedenleri ve Sürdürülebilirliği: Türkiye Örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 115-132.

Bayrak, M., & Esen, Ö. (2011). BBütçe Açıklarının Cari İşlemler Dengesi Üzerine Etkileri: İkiz Açıklar Hipotezinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Ekonomik Yaklaşım*, 23-49.

Doğan, E. (2014). Türkiye’de Cari Açık Sorununun Yapısal Nedenleri ve Ekonomik Etkileri. *TC. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir.

Eğilmez, M. (2012, Mayıs 31). *Tasarruf, Yatırım ve Büyüme*. Kasım 18, 2017 tarihinde [www.mahfiegilmez.com: http://www.mahfiegilmez.com/2012/05/tasarruf-yatrm-ve-buyume.html](http://www.mahfiegilmez.com/2012/05/tasarruf-yatrm-ve-buyume.html) adresinden alındı

Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Türkiye’de Cari İşlemler Açığı*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Raporu Komisyonu.

Karagöl, V., & Erdoğan, M. (2017). Türkiye Ekonomisinde Cari Açığın Belirleyicileri Ve Cari Açığa Yönelik Politika Uygulamaları. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 353-381.

TCMB. (2015). Tasarruf-Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.

Telatar, E. (2011). Türkiye’de Cari Açık Belirleyicileri ve Cari Açık-Krediler İlişkisi. *Bankacılar Dergisi*, 22-34.

YASED. (2011, Kasım). Türkiye’nin Cari Açığı: Makro ve Mikro Açıdan Nedenleri ve Çözüm Önerileri. Uluslar arası Yatırımcılar Derneği.

Yücel, F., & Yanar, R. (2005). Türkiye’de Cari İşlem Açıkları Sürdürülebilir mi? Zaman Serileri Perspektifinden Bir Bakış. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 483-492.